

Ob novih banovinskih mejah

Čabar

Splošen opis.

Ker je z novim zakonom o upravni razdelitvi države pripadel k dravski banovini tudi okraj Čabar v Gorskem kotaru. bi najbrže »Slovenčev« *bralci radi kaj več o njem zvedeli. Da ustrezemo tej želji, prinašamo kratek opis kraja in njega zgodovino.*

Zemljepisni pregled.

Kraj Čabar sam je stisnjen v dolini, obkroženi z vseh strani z gorami, ki so poraščene z ogromnimi bukovimi gozdovi, v višjih krajih pa s smrekami in jelkami. Ta dolina je podobna velikemu čeburu (čabar), od tod tudi ime kraja. S severne strani prihaja Čabranka, ki izvira nekoliko od Čabra. V ozadju se nad izviro dviga skalnato brdo, za katerim se vije cesta skozi Prezid proti Ložu na Notranjskem, ki je tudi sicer najkrajša zveza z doseganjo ljubljansko oblastjo. Ob Čabranci vodi krasna cesta proti Brodu, ki prekorači Čabranko pri Turkah, nato pa se zopet vrača preko iste iz ljubljanske oblasti na hrvaško stran. Najbližja železniška postaja so Lokve oziroma Delnice. Pod Čabrom se izliva v Čabranko Trščanka, tako zvani Pakleni jarek, ki je l. 1852 udarila s tolikšno silo na dan, da je porušila več hiš v Čabru. Vsakega tučja opozarjajo Čabranci na izvor Čabranke. Pod kamenitim in kršnim Obrhom, kjer se dvigajo in stiskajo ogromne stene, je globoka kotlina, polna divje romantike in zarasla s hosto in grmovjem. Tu izvira Čabranka na dveh krajih in se s težavo prebija med ogromnimi skalami ter se deroč in šumeč v manjših slapovih izliva v skupno korito. Voda je tako močna, da obrača mlinska kolesa in v sosedni kovačnici dviga težak bat.

»Hrvatska Sibirija«.

Hrvatje nazivajo te kraje hrvatsko Svico, pa tudi »hrvatsko Sibirijo«, kar pa ni tako strašno. Podnebje je ravno v Čabru mnogo milejše, kakor po drugih krajih Gorskega kotara. Res je, da je zima precej ostra in da čisto sneg tako zapade, da preidejo dnevi in dnevi, ko je kraj odrezan od ostalega sveta in je ves promet nemogoč. Kraj je ugoden za gojitev raznih žit in sočivja, ponekod celo raste ob hišah vinska trta in smokva, sadje uspeva naravnost sijajno.

Planinski raj.

Okolica je naravnost idealna in neizčrpna za planince: Tropetska stena, Kozji vrh, kraške jame in brezno Belinček pri Prezidu, raznovrstne kraške formacije in končno Snežnik, vse to so točke, ki privlačijo vsakega ljubitelja prirode. Bližnji in daljni vrhovi so: Budišovec (1134 m), Bjelica (1359 m), Brestica (1259 m), Kašljavac (1187 m). Ze sama čabranska dolina s svojimi holmi, njivami in gozdovi je zanimiva, še bolj pa struga, po kateri teče Čabranka, dočim se prezidska kotlina nadaljuje v kranjskem Babnem polju.

Mesto Čabar.

Vas Čabar sama je nekako malo mesteca z lepimi, zidanimi hišami in vrtovi, z župno cerkvijo in šolo, okrajnim glavarstvom in sodiščem, velikim, udobnim vlastelinskim dvorcem, ki je največja čabranska zgradba ter končno z ostanki nekdanjega lovskega dvorca Petra Zrinjskega. Čabarska župnija se je ustanovila l. 1663. Ustanovil jo je knez Peter Zrinjski. Nekaj časa je bila samo kaplanija kot podružnica gerovske župnije. Danes šteje 1000 duš in ji pripadajo kraji Gorači, Gornji Zagari, Parg in Tropeti. Čabar je tudi sedež dekanata senjsko-modruške škofije, h kateremu spadajo župnije v Gerovu, Hribu, Plešću, Prezidu in Trešču.

Narečje slovenskega izvora.

Bolj gosto je naseljen severni in vzhodni del čabarskega okraja, dočim je v zapadnem in južnem delu manj prebivalstva. Za časa Frankopanov najbrže čabarski okraj sploh ni bil naseljen, oziroma zelo slabo. Šele z ustanovitvijo rudarskega podjetja po Petru Zrinjskem se je pričelo naseljevanje. Zanimivo je, da so bili prvi doseljenci z Gorenjske, tam nekje od Fužin, ki

so prispeli v Čabar kot rudarji. Šele nato so začeli prihajati ljudje iz bližnjih naselbin. V popisu rudarjev iz l. 1783 je opaziti tudi precej nemških imen, najbrže prišlecev iz Kranjske (posebno iz Idrije), Tirolske, Koroške in Bavarske. Narečje spominja na slovenski izvor, posebno na idrijsko govorico. Seveda je šola že precej preobrazila to narečje v čistejšo hrvaščino. Pa tudi narodna noša kaže slovenske sledove, posebno pri ženskah.

Socialne razmere.

Možje zelo odhajajo na delo po domovini in tudi v inozemstvo. Večinoma so gozdni delavci. Nekateri se bavijo s krošnjarjenjem in trgovino, pa tudi z izdelovanjem lesene posode, ki se je nekaj celo izvozilo v Italijo. Kot marljive in pridne ljudi z odprtim srcem jih povsod radi vidi. Posebno še, ker so vešele narave, posebno pri čaši vina, ki se je tudi ženske preveč ne branijo, saj pravi o njih narodni pregovor: »Naši moži po grčah, a mi po vrčah!«

Zgodovina

Last Frankopanov in Zrinjskih.

Sedaj pa še par besedi o starem Čabru. Do XVII. stoletja zgodovina o njem molči. Gotovo je, da je čabarski kraj zelo zgodaj prišel pod oblast Frankopanov. Vest iz l. 1570 pravi, da je oskrboval tamošnje frankopansko imetje Mihalj Dešič, kapetan grobniški in bakarski in gubernator vinodolski, ki je imel svoj sedež še v Gerovu. Ker je tedanji gospodar čabarskih krajev, knez Stjepan Frankopan sklenil l. 1544 s svojim svakom, knezom Nikolom Zrinjskim skupnost posestev, so po njegovi smrti l. 1577 pripadla zadnjemu vsa njegova posestva in med njimi tudi čabarski kraj. Ves ta čas, in tudi ob delitvi posestev med bratoma Nikolo in Petrom Zrinjskim l. 1638 in 1641 se še ne omenja Čabra. Ves čas je bila glavna vas Frankopanskih in Zrinjskih posestev v Gorskem kotaru Gerovo.

Šele, ko je z delitvijo posestev postal gosposdar Gorskega kotara Peter Zrinjski, se je za Čabar pričela nova doba. Ze l. 1642 se v grobniškem urbarju omenja Čabar v odredbi, ki ukazuje, da so grobniški podložniki dolžni prenašati s konji tovore blaga od Grobnika do Čabra.

Razvoj rudarstva.

Prve početke rudarskih podjetij Petra Zrinjskega najdemo l. 1638 v Liču. Šele, ko se je našla železna ruda v Čabru, so tja prenesli talilnice železa in ostale rudniške naprave. Knez Zrinjski je kopal v tamošnjih gorah baker, železo in zlato. Spomenica čabarske župnije iz leta 1663 pravi, da je sezidal knez Peter Zrinjski prvi plavž l. 1651.

Ko sta bila l. 1670 ban Peter Zrinjski in njegov svak zaprta in pozneje usmrčena, se je odredila tudi zaplenitev njihovih posestev, ki jih je nato prevzela ogrska komora. Ob prevzemu se je ugotovilo, da je bilo v tamošnjih rudnikih zaposlenih 200 delavcev. Komaj je prenehala oblast Zrinjskih v Čabru, so že l. 1671 vložili kranjski stanovni pritožbo, v kateri so zahtevali nazaj velik del čabarskega ozemlja, ki da je preje pripadalo grofom Auerspergom. 1673 je cesar sicer vrnil nekaj ozemlja kranjskim gosposčinam, razen kočevski, toda na pritožbo ogrske komore se je knez Auersperg odredel l. 1748 spornemu teritoriju proti odškodnini 12 tisoč forintov. Kljub temu se je pravda vlekla naprej, dokler se niso končno koncem XVII. stoletja vsi pravdni spisi porazgubili. Ves čas do l. 1692 je upravljala dobro ali slabo čabarske rudnike ogrska komora, ki jih je tega leta prodala dunajski komori za 500.000 forintov. Ta je posvetila rudnikom in delavnicam v Čabru večjo brigo in so le-te dobro napredovale, dokler ni l. 1711 strahovita poplava vse naprave uničila.

ODOL *ODOL*
PATE
DENTIFRICE
čistilna-osvežujoča-štedljiva

Propadanje rudarstva.

Od tega časa si čabranski rudnik ni mogel opomoči, posebno še, ker se je proti njemu varilo s strani kranjskih in koroških tovarn železa. L. 1747 je prišel rudnik pod idrijsko rudarstvo. Posebno je nasprotoval čabarskemu rudniku M. Zois, ki je dobil v svoje roke vso železno industrijo na Kranjskem in Koroškem. Slabo železo je prodajal čabarski tovarni, ki je s tem zgubila na dobrem glasu, in italijanski trgovci so končno izjavljali, da ga ne marajo, tudi če bi bilo »suho zlato« *pod čabransko firmo. Ker je pričelo zmanjkovati rude in so se sosedne gosposčine, posebno kranjske, branile, da bi dovolile kopati rudo na svojem ozemlju, se je l. 1785 delo v rudniku in tovarni ustavilo.*

Novejša doba.

V drugi polovici XVIII. stoletja se je pojavila v Primorju rodbina Paravič, ki je že l. 1712 dobila plemstvo. Eden njenih potomcev Matija Josip Paravič, ki se je odlikoval v turških bojih, je l. 1798 dobil za svoje zasluge od cesarja posestvo Čabar. Istočasno se mu je podelila tudi pravica patronata v župnijah na ozemlju čabarske gosposčine. Dobil je tudi plemiški naslov »od Čabra«. Vdova njegovega sina Polikarpa se je poročila z Nikolom pl. Glyczyjem. Danes je lastnik Čabra dr. Koloman pl. Glyczy.

Kdor se zanima za natančnejše podatke, naj bere: Emilij Laszowski: Gorski kotar i Vinodol (1923, str. 40—57). Dragutin Hirc: Gorski kotar (st. 121—128).

Bela Krajina

Zakon o novi upravni razdelitvi države je odpravil umetno mejo, ki je delila pred vojno slovenski narod na Kranjce in Štajerce in ki nas je tudi po vojni parcelirala na dve »oblasti«, ljubljansko in mariborsko. V tem pogledu je novi zakon za naš narod nedvomno velik in pozitiven korak naprej. Prav tako moremo in moramo tudi pozdraviti vrnitev okrajev Čakovce in Prelog zagrebski banovini. Okraja nista slovenska in oba gravitirata tako po jeziku, kakor tudi po vsej svoji tradiciji na Zagreb in prav nič na Maribor. Okraja štejeta 25 občin s 97.000 prebivalci. Veliko pozornost pa vsekakor vzbujajo izpremembe, ki so se izvršile na naši južni meji. Prejšnja oblastna meja je tekla z neznatnimi izpremembami po nekdanji kranjsko-hrvaški meji, dočim je nova banovinska meja pritegnila k Ljubljani hrvaški okraj Čabar in iz gospodarskih razlogov, kakor utemeljuje to tožadnevni zakon, odkazala črnomaljski okraj Zagreb. S tem je Ljubljana pridobila 285 kvadratnih kilometrov (4 občine s 74 selišči) in 7632 prebivalcev, izgubila pa 546 kvadratnih kilometrov z 31 občinami in 23.812 prebivalci.

Črnomaljski okraj, od katerega se te dni poslavljamo, čeprav le v političnem pogledu, nazivljamo že od nekdaj — Belo krajino, po beli narodni noši, ki jo še danes oblači tamošnje ljudstvo. Res je, da so spadali Belokranjci v zgodnjem srednjem veku k hrvaškemu kraljestvu (velik del Hrvaške je pripadal še mnogo pozneje — Turčiji), toda nad poltisočletja so oni že združeni tudi politično z ostalimi Slovenci. Nikdar ni namreč nihče oporekal čisto slovenskega porekla in značaja naših Belokranjcev, ki so nam rodili tudi lepo vrsto odličnih političnih in kulturnih delavcev na vseh poljih, da navedemo le folklorista Navratila, kiparja Alojzija Gangla, škofa Stariha, politika Fr. Sukljeta, pesnika Gangla in slikarja Kambiča, a vsem na čelu največjega sodobnega slovenskega pesnika Otona Zupančiča. Pa tudi sicer zavzema Bela Krajina v naši slovenski zgodovini jako odlično mesto. Belokranjski središči, Metlika in Črnomelj, sta bili v vsem 15. in 16. stoletju glavni oporišči Slovencev v bojih s Turki, dokler ni bila šele pozneje zgrajena karlovska trdnjava, v kateri so se pa Slovenci tudi v vseh stoletjih odlikovali kot poveljniki ali branilci.

Sploh je Bela Krajina nekoč mnogo trpela od turških navalov. Razgane ali pa odvedene v sužnost so bile časih cele vasi, kamor so se po odhodu Turkov potem naselili tu in tam srbski ali pa hrvaški begunci iz ogroženih južnovzhodnih krajev. Seveda so se ti begunci skoro brezizjemno hitro vtopili med slovenskim prebivalstvom, zapustili so pa marsikako lepo svojo besedo ali običaj, ki še danes spominjata na Srbe in Hrvate in kar daje prebivalstvu na prvi pogled videz, da tvori nekaj prehod med Slovenci in Hrvati, čeprav je dejansko povsod vidna živa etnografska meja med obema narodoma. Le tu in tam je ostal še kak drobec teh beguncev s svojim prvotnim značajem, kar nam zaznamuje tudi zadnja tožadnevna uradna statistika pokrajine, navaajajoča poleg 24.984 Slovencev še 42 Srbohrvatov in 926 Nemcev (Kočevarjev), po veri pa poleg 26.984 rimskokatolikov še 234 pravoslavni.

Pokrajina sama predstavlja valovito kotlino kraškega značaja med kočevskim hribovjem in Gorjanci, ki tvori naravno mejo med Slovenci in Hrvati. Kolikor je ne služi poljedelstvu, je pokrita z gozdovi. Bela Krajina ni bogata. Čeprav je ljudstvo jako skromno, se vendar že od nekdaj ni moglo prezivljati od lastne grude in se je v velikih mno-

Umevne so odličnosti

ZEPHIR PEČI čez
10 greje eno sobo **24**
kg. drva ur

Večje vrste peči grejejo tudi 3-4 sobe enako.

Na zahtevo brezplačen popis.

ZEPHIR TVORNIKA PEČI D. D.
Subotica

Samoprodaja za Ljubljano: Breznik & Fritsch

Samoprodaja za Celje: D. Rakusch

Samoprodaja za Maribor: Pinter i Lenard

žinah izseljevalo v Ameriko. Nekoliko olašanja je prinesla šele belokranjska železnica zgrajena par let pred vojno, a čudežev seveda tudi ta ni mogla ustvariti. Našli so v Beli Krajini tudi premog in železno rudo, toda eksploatacija se ne rentira. Še največ nosita gozd in vinska trta.

Kadarkoli govorimo o Belokranjcih, imamo najprej in najbolj živo pred očmi tamošnji folklor, ki ni ohranjen nikjer po Slovenskem tako neskalsen, kot ravno tu. Narodna noša, narodna pesem in rečenica, narodni ornament in običaj, vse živi tu še živo življenje nekdanjih patriarhalnih časov. Mnogo tega nam je zabeležil neutrudni nabiralec belokranjskega narodnega blaga, dolgoletni župnik v Adlešičih, Iv. Šašel, še več pa seveda čaka mlajših etnografov. Ljudstvo je izredno simpatično: pošteno, dobrodušno, šegavo, pobožno itd., zato so nam bili in nam ostanejo vedno pri srcu.

Gospodarske razmere

Gostota prebivalstva je z ozirom na hribovit položaj dežele srednja, saj znaša na kvadratni kilometer 43,6, vendar večja kakor v okrajih Logatec in Kočevje, Radovljica, Mozirje in Prevalje. Prebivalstvo je največ kmetijsko; edine večje občine so: Črnomelj (sedež glavarstva) 1010 prebivalcev, Vinica 2746 (največji kraj), Dragatuš 1022, Metlika (mesto) 1365, Podzemelj 1408, Semič 1937 in Suhor 1360 prebivalcev.

Po statistiki kmetijskega ministrstva ima okraj 54.807 ha površine, od katere odpade na njive 10.400 ha, vrtove 225 ha, travnike 11.150 ha, pašnike 15.930 ha, vinograde 1980 ha in sadovnjake 400 ha. Gozdov je 12.895 ha, močvirij itd. pa je 16 ha. Nerodovitne zemlje je v okraju le 1811 ha. Iz teh podatkov je razvidno, da kmetijstvo ni poljedelsko, ampak da se specializira zlasti za vino in da se mnogo zemlje, 27.080 ha, skoro polovica, porabi za živinorejo. Belokrajina je eno najvažnejših vinorodnih področij ljubljanske oblasti: skoro 40 odstotkov vseh vinogradov ljubljanske oblasti odpade na črnomaljski okraj.

Tudi živinoreja je znatna. Letos so našli v okraju 904 konje, 12.545 goved, 6029 prašičev, 1551 ovac, 150 koz, 29.395 glav perutnine in 1978 čebelnih panjev. Na sto prebivalcev odpade v črnomaljskem okraju sledeče število glav živine (v oklepajih podatki za celo Slovenijo): konji 5,9 (5,6), goveda 52,3 (45,3), ovce 6,6 (7,1), koze 0,6 (2,2), prašiči 25,1 (28,8), perutnina 123,0 (100,0), čebelni panji 8,2 (5,7). Znatnejša je torej le reja goved in perutnine, pa tudi število panjev presega normalo v Sloveniji.

Črnomaljski okraj ima najmanj gozdov izmed vseh okrajev v Sloveniji: le 23,7 odstotkov vse površine je pokrito z gozdovi, pa je lesna industrija znatna v tem okraju ravno radi bližine morja.

V Belikrajini imamo tudi ležišča premoga in železne rude, od katerih se prvi v večji meri producira pri Črnomlju.

Kako majhna je industrializacija okraja, se vidi iz podatkov o številu zavarovanih delavcev, ki je relativno najmanjše v Sloveniji; saj tvorijo zavarovanci le 3,1 odstotka vsega prebivalstva (le Krško ima še tako nizko število zavarovancev v oblasti, 3,29 odstotkov, z rudarji pa 4,29 odstotkov; nadalje n. pr. Novo mesto 5,39 odstotkov, Ljubljana 34,27 odstotkov vsega prebivalstva).

Primarij v. p. dr. J. Harph
v Slovenjgradcu zopet redno ordinira
od 7. oktobra 1929 naprej

Klobuke za jesen

v najnovejših barvah in oblikah ter razne sportne klobuke in čepice Vam nudi bogato založena **specijalna trgovina klobukov**

J. Pok nasl. M. Bogataj

Ljubljana, Stari trg 14

Sprejemajo se klobuki v popravilo!

